

”Överallt poesi” tre fortbildande föreläsningar våren 2021 för bibliotekspersonal och litteraturförmedlare.

av Magnus William-Olsson

Föreläsning 2. Poesi irl och online/12 april

Välkomna till Tranströmerbiblioteket! Jag heter Magnus William-Olsson är poet och redaktör på poesikritiksajten Örn och Kråkan, som i en ny upplaga varje onsdag morgon kl 07.00 gratis för alla bringa kunskap om aktuell poesi på svenska med hjälp av Sveriges främsta poesikritiker.

Det här är den andra av tre fortbildande föreläsningar om poesi som Örn och Kråkan producerar tillsammans med Poesibazaren vid Stockholms Stadsbibliotek och Regionbiblioteket i Stockholm. Föreläsningarna pågår i 30 minuter och under det att jag talar och efteråt förstås kan alla som vill diskutera det sagda i facebookgruppen ”Poesi på bibliotek”.

Utgångspunkt och kurslitteratur för den här fortbildningen är den kritiska kalendern POESIÅRET som Örn och Kråkan gör med tanke främst på att den ska finnas till hands i alla bibliotek, på varje redaktion och överallt där man behöver ha koll på och kunna informera om den svenska poesin.

skaffa genom
ornenochkrakan.se
eller nätbokhandeln

ÖRNEN OCH KRÅKAN
www.ornenochkrakan.se

Regionbibliotek
Stockholm

BIBLIOTEKETS
poesi
BOKBAZAR

Vår tids enorma medieutbud gör det nästan omöjligt för den enskilde att hålla reda på allt. POESIÅRET erbjuder överblicken. Den rymmer essäer, översikter och register över vad som skett på poesiområdet under det gångna året. Det mesta går att slå upp där. Se till att den finns på era bibliotek!

Poesi är ju en väldigt gammal företeelse. Mycket äldre än begreppet "litteratur" som ju är en bildning av latinets *litera*, bokstav. Och poesin är förstås mycket äldre än alfabetet och skrivkonsten. Det är lätt att glömma bort vår nuberusade tid. Poesi är inte och har aldrig varit en sorts text, som många tror. Det är alltså inte strofiskt uppställda rader av bokstäver, med ojämn högermarginal samlade i så kallade diktsamlingar. Poesin finns inte, finns aldrig, i böckerna. I böckerna står dikter. Men dikter kan lika gärna finnas annanstans. Man kan till exempel ha dem i skallen och ur minnet läsa dem så att de blir poesi, man kan ha dem på skärmen, i the "world wide web" finns de överallt. Man kan lyssna till dem i lurar, de kan bakas i munnen, när man själv eller när någon annan läser och då kan det också uppstå poesi. Men poesi blir dikterna först då man själv, som lyssnare, som läsare, genom sin egen kropp, ur sitt eget liv, *gör* något med dikterna.

Detta *görande* brukar jag tala om i termer av uppmärksamhet och av olika sätt att forma uppmärksamheten. Man måste uppmärksamma dikterna för att de ska bli poesi av dem. Ingen annan kan göra det åt en. Vare sig man sitter ensam i sin kula med boken knät och läser tyst, eller man skrollar det aldrig avstannande flödet av nyupplagade dikter under *#poesi* på Instagram eller man är på poetry slam och lyssnar tillsammans med många andra – för att dikterna ska bli poesi måste man själv bidra med sin uppmärksamhet. Annars händer ingenting.

Men vad innebär i detta sammanhang *uppmärksamhet*? Som ni kanske sett har vi haft en liten diskussion kring detta i Facebook-gruppen "Poesi på bibliotek" efter den första föreläsningen.

Uppmärksamheten kan vara av många slag, och olika slags dikter hoppas väcka olika slags uppmärksamhet. En Twitterdikt önskar sig kanske en hastig blick och hoppas kanske väcka en plötslig insikt eller bara vinna ett flyktigt leende. Andra dikter hoppas på lärd, långvarig och djup uppmärksamhet – poesi *kan* vara ett sätt att *tänka* och har ända sedan antiken konkurrerat med filosofin, om att företräda själva sanningen, bland annat. Ytterligare andra dikter hoppas på att fastna i läsaren minne och så plockas fram ibland i samband med en livsstämning, ett själstillstånd eller en känsla. Men alla dikter, åtminstone nästan alla, syftar till att läsaren skall möta dem med sitt eget, ur sitt eget levande liv. Det är det jag kallar poetisk uppmärksamhet.

Idag ska jag prata lite om poesi bortom böckerna, online och irl. Och jag ska börja i det senare.

Ett av Sappfos fragment berättar om en poesiuppläsning för tvåtusen femhundra år sedan.

22

verk
kärt ansikte

den motbjudande
annars vinter

smärta

Abanthis, nu ber jag dig,
tag upp din lyra och sjung om Gongyla,
den sköna, tills åtrån ånyo fladdrar
omkring dig.

För hennes klänning hetsade upp dig
när du såg den. Och jag gläds. För själva
Kyprogeneia, evigt rena, förebrådde
mig en gång

att jag ber
detta
jag vill

Övers. M. William-Olsson & V. Papageorgiou
utk jan 2022, Ordfron

Fragmentet beskriver en grupp kvinnor (den som talar, Abanthis, Gongyla och Afrodite - man kan gott tänka sig att där var fler) , kanske hemma hos nån, kanske på en allmän plats. En av dem, vi kan kalla hennes Sapfo, säger

Abanthis, nu ber jag dig,
tag upp din lyra och sjung om Gongyla,
den sköna, tills åtrån ånyo fladdrar
omkring dig.

För hennes klänning hetsade upp dig
när du såg den. Och jag gläds. För själva
Kyprogeneia, evigt rena, förebrådde
mig en gång

Situationen är lätt att känna igen också idag. Man sitter tillsammans och någon ber någon annan – ta upp gitarren och dra den där låten om.... Notera att dikten på Sapphos tid sjungs till ackompanjemang av lyra (det är därifrån vi har ordet "lyrik") och notera att hela scenen handlar om görande och uppmärksamhet och känsla och erinring och liv. "Kyprogeneia", förresten, den "cypernfödda", syftar på Sapphos förtrogna, gudinnan Afrodite, ett övernaturligt finns också med på ett hörn. När Abanthis sjunger om Gongyla så kommer nåt att hända, tror Sapfo, med Abanthis men också med de andra som ser och lyssnar till Abanthis sång.

I dikter är man aldrig en eller ensam. Där ryms allt minst två positioner som talar med varandra; en som uttrycker, en annan som tar in. Tydligast blir detta när man läser högt. Och dikter vill nästan alltid ljudliggöras, låta – språkets låt är ju en avgörande aspekt av poesi. När man läser högt delar man naturligt upp sig i två: ens mun talar till ens öron och utöver de lästa orden, säger munnen också: "lyssna

till det här sättet att artikulera! Vad säger du om att läsa så här?". Och öronen svarar: "nej, läs inte *så*, det låter konstigt" eller "du *hörs* inte, mun!" "eller wow! – det där lät bra!"

Att läsa högt är av det skälet den kanske allra bästa och mest elementära uppmärksamhetsformen som gör det möjligt att förstå eller "komma in i" eller "ta till sig" dikter. Man bör alltid pröva att läsa en dikt högt, för sig själv eller för någon annan, då blir allt mycket lättare. Till och med det obegripliga blir möjligt att ta till sig. Jag ska ta en i konventionell mening svår diktsamling som exempel:

HÄR BÖRJAR BOKEN

plundringsljuset	rörets och råhavrets plats	i dens öppenhet	vid dens bortsveddets hjärta
skalorna	förtätningarnas	i (dets) alltidhets	i dets saklighetspunkter
dets diúrflagga	formernas vid intrången	livs	
dets fogar	dens mjukdelar		
skimrets bräda			
förfalskningarna	[62 s...]		HÄR SLUTAR BOKEN
tegdikenas lägen			
likaså andra öppningars			
lägen			

Joar Tibergs *Att jord* (Albert Bonniers 2016)

Joar Tibergs *Att jord* som kom ut 2016 på Albert Bonniers. Och ordet "Att" ska väl här förstås i sin dubbla grammatiska betydelse av *subjunktion* och av *infinitivmärke*, ett sätt att "att" a som Tiberg lånat från den stora finlandssvenske modernisten Gunnar Björling.

[M läser dikten högt och pratar lite fritt kring den]

Som ni säkert känner till läses det ganska mycket poesi från olika scener i Sverige. Traditionen att läsa dikter har förstås alltid funnits. Men tystläsningsnormen var åtminstone under andra halvan av 1900-talet stark. Det är fortfarande skamligt att läsa högt. När jag läser dikter på tunnelbanan till exempel – och jag läser alltid dikter högt – stirrar folk på mig som om jag vore galen, om jag inte sätter in min "handsfree" förstås, då tror de att jag talar i telefon och talar man med någon annan är det förstås OK att tala högt. Det folk inte fattar är att när man läser dikter högt, så pratar man inte "för sig själv", utan man talar till sig själv som till en annan.

På sjuttioalet ägde några banbrytande uppläsningarna rum på gamla riksdagshuset (första 1973). De var de första stora offentliga uppläsningarna i Sverige. Tidigare hade man läst i salonger, någon gång på teatern och förstås i radio. Men där på gamla

riksdagshuset föddes den moderna svenska poesiuppläsningens formen, med förebild i pop- och rockmusikens konserter. Poeterna som framträdde kunde ännu inte konstnäriskt läsa högt, i alla fall inte i mikrofon. Var och varannan poet stod mycket blygt och mumlade bredvid micken så att publiken inte hörde nånting. Och ändå var den entusiastisk. Idag har alla poeter mikrofonteknik, det är en del av det grundläggande hantverket. Men ofta upplever åtminstone jag ändå att de här uppläsningkonventionerna som föddes då nå gång på 70-talen i Sverige numera har stelnat.

Då kändes allt nytt och spännande. Med musikämbandet och punken kom en ny era för poesiuppläsningen. I början på 80-talet när jag debuterade och kom in i poesivärlden duggade uppläsningarna tätt. Och en dag, det måste varit lite senare kanske i början av 90-talet mötte jag poeten Erkki Lappalainen på gatan. Han hade sedan 1985 drivit scenen "Poeternas estrad" på Café 44 i Stockholm och nu hade han just kommit hem från, jag tror faktiskt det vara Chicago, och han var ohyggligt entusiastisk för en uppläsningens form han upplevt där och som han tänkte skulle vinna Sverige och Finland och hela världen med: "Magnus, Magnus – poeterna går upp på scenen och läser och sen får de poäng av jurygrupper i publiken... och den som får högst betyg vinner!" Jag fattade ingenting. "Men Erkki! Varför i helvete skulle någon utsätta sig för gå upp på scen med sitt hjärteblod och bli betygsatt, frivilligt?!" "Glöm det där, det kommer aldrig att funka..."

Men hur fel jag hade! "Poetry Slam" etablerade sig i Sverige. Erkki öppnade upp i Rinkeby, konceptet spred sig genom lokalföreningar över hela landet och numera hålls SM varje år.

För scenpoesi har det helt tiden varit viktigt att definiera sig som annorlunda, som alternativ och underground. Scenpoeter talar ofta lätt fientligt om vad de kallar "bokpoesi", som är finkultur och svårt och allmänt "uppnäst". Trafiken mellan "scen- och "bokpoesi" är dock omfattande och många poeter som börjat på estraden har sedermera övergått till att publicera böcker, Jasim Mohamed, Nino Mick, Johannes Anyuru, Olivia Berghdal, Daniels Boyacioglu, Bob Hansson och många andra.

Den här animositeten är ändå intressant, tycker jag. Poesi, åtminstone s.k. "etablerad" poesi på de stora förlagen, väcker fortfarande aversion hos många för att den är "svår" och "pretentiös" och elitistisk. Vad ska man tänka om den där Joar Tiberg, till exempel? De där dikterna man inte fattar nånting av? Är det inte egentligen bara ett sätt att göra sig viktig inom en liten klick som tycker sig vara för mer än andra? Vad tänker ni?

Samma slags... ska vi kalla det "ressentiment" finns kanske också bland en del av online-poeterna. Men min känsla är att det är på avtagande i och med att de faktiska hierarkierna på poesifältet, som jag talade om i förra föreläsningen, i stort har fallit.

Internet ger ju alla och envar möjlighet att framträda som poet och att vinna en publik. Men datorn ger också materiella och mediala möjligheter att utvidga dikten som sådan från läst text till alla de sensoriska register som datorer erbjuder – det visuellt bildliga, det ljudliga och även det taktila (när det VR-poesi). Det finns numera

poesifilm, poesidatspel, bildpoesi av olika slag för skärmen. Denna utvidgning av dikten ska jag inte gå in på här. Det blir för stort. Men jag kan rekommendera en pod vi publicerade för ett par månader sen och som heter "Vad är egentligen poesi, nuförtiden" och som ligger under flika *Arkiv* på ornenochkrakan.se

Jag tänkte istället tala lite om de möjligheter internet erbjuder för att publicera vanliga dikter, så att säga. Litteraturvetaren Julia Pennlert, verksam vid Högskolan i Borås, som jag vet var med och lyssnade på föreläsningen sist, la för några år sedan fram den första svenska avhandlingen i ämnet. Den heter *Poesi pågår* och studerar den stora publiceringsplattformen *poeter.se* I vår kalender POESIÅRET 2018 skriver hon också om "nätpoesin och dess verkningar", framförallt med utgångspunkt i Instagram där det publiceras mycket poesi och går många trender.

Dikter har det förstås funnits på internet ända sedan begynnelsen. Men riktig fart tar nätpoesin i början 00-talet under bloggarnas gyllene era. Och i början av 10-talet föds det som ibland kallas "alt.lit"-rörelsen. Poeter som inte bara *publicerar* sina dikter på nätet, utan *skriver* dem särskilt för nätets olika uppmärksamhetsformer.

När Facebook och Twitter och sedermera Instagram vinner världen så gör de ju det med särskilda publiceringsformat, som på många vis liknar traditionella poetiska former. En tweet var från början begränsad till 170 tecken. Instagram bygger å sina sida på bilden. Det ger lika olika poetiska möjligheter som säg en haiku eller en sonett.

Och genast satte folk igång att skriva dikter för dessa format.

Här kommer några random siffror som jag plockade ner här om dagen:

#poesipasvenska – **39 000** inlägg
#dikterpasvenska - **23 600**
#poesi (mycket norskt) – **405 800** inlägg
#dikt – **277 000**

Många unga skriver på engelska
#poem **20 478 000** inlägg.

På twitter finns stora mängder av poesi. På Facebook finns åtskilliga poesigrupper. Sajten *poeter.se* rymmer över 700 000 dikter. Att skriva online är en folkrörelse.

Men det faktum att där finns många dikter är som sagt inte självklart samma sak som att där uppstår mycket poesi. För att dikter ska bli poesi, måste ju läsarens/lyssnarens uppmärksamhet till.

Internet går inte att överblicka. Varje utsaga om till exempel dikter på nätet blir därför en orättvis generalisering. Men låt mig göra en sådan: I förhållande till den uttrycksvilja som exponeras bland poeterna på nätet råder en skriande brist på mötande uppmärksamhet. Våra digitala *skills* utvecklas snabbt, men fortfarande premieras hastiga och flyktiga uppmärksamhetsformer, sådana som kan uttryckas

genom olika former av *likes* och av delning. På *poeter.se* framhålls möjligheten att kommentera, och den möjligheten finns ju också på de flesta socialamedieplattformar. Men kommentarerna är i realiteten nästan alltid torftiga och kritiskt prematura.

Att publicera dikter på internet är som sagt en folkrörelse. EN LITTERÄR FOLKRÖRELSE! Man nyper sig armen. Det måste väl vara varje bibliotekaries dröm. Eller? Och ändå pågår denna folkrörelse i stort sett helt utan bibliotekens inbländning. Är det ändå inte lite konstigt?

Jag är förstås inte den första som ser och påtalar detta faktum. Biblioteken har svårt att finna en roll i detta våldsamma intresse för dikter på internet. Och det är kanske inte så konstigt. I alla tider har biblioteken varit en god och stark kraft i informationsekonomin. Man har främjat och spridit litteratur och i synnerhet till dem som av olika skäl inte haft självklar tillgång till den. Den stora brist biblioteken framgångsrikt kämpat för att tillfredsställa har gällt tillgången på information, på böcker, på litteratur. Jag minns min mammas sista man, född 1920 - med vilken tacksamhet han berättade om hur han i sin barndom skidade över tre mil från sin ensliga by till närmaste bibliotek och sedan tre mil tillbaka igen, för att få del litteraturens rikedomar.

Men bristen i vår tid gäller inte tillgången. Det finns hur mycket litteratur som helst för alla att ta del av också i ensliga norrländska byar, gratis ett knaptryck bort. Och det är inte heller bara sämre litteratur, utan sådan som det i alla avseenden är djupt meningsfullt att ägna sin tid åt. Den väntar lydigt på att uppmärksammas, helt intill oss, alltid.

Den stora bristen i vår tid gäller alltså inte information. Den har vi mer än nog av. Bristen gäller tvärt om uppmärksamhet, just sådan som krävs för att dikterna ska bli poesi, för att de ska få en verkan, för att de ska slå ut i ett sammanhang, växa och leva vidare, bli liv.

Många gläds över och svarar poesiintresset med att själva publicera och sprida dikter online. Alla bibliotek med självaktning odlar sina sociala mediekonton, postar dikter och tips och mera information. Inget fel i det. Men jag tror att det biblioteken verkligen borde ägna sig åt tvärt om är att läsa, att sätta i sammanhang, att möta, koppla, värdera och utveckla och fördjupa. Helt enkelt att odla en *uppmärksamhetens kultur*, och att ge dikterna och poeterna de svar, den reception, de lider sån brist på.

Det är väsentligen en ny och ovan och kanske lite obekvämt roll för bibliotek.

Om den ska jag tala i nästa föreläsning. Tack, och välkomna tillbaka då. Och glöm nu inte att kommentera i Facebookgruppen. Hej då!